International Journal of Language Academy
E-ISSN: 2342-0251
DOI Number: http://dx.doi.org/10.29228/ijla.39502
Research Article

Volume 8/1 March 2020
p. 47/61

Article History:
Received
28/10/2019

Accepted
29/12/2019

Available online
15/03/2020

ON THE RE-MEANING OF AZMAN IN KUL TIGIN INSCRIPTION

Kül Tigin Yazıtındaki Azman Sözcüğünün Anlamlandırılmasına Dair[1]

Adem BULUT[2]

Abstract

The names of colors are important in the framework of showing the perception of the world of natives and creating of language's vocabularies. When natives call colors they have the inspiration from the nature and what they are in interaction. Orkhon Inscription which was erected in the eighth century includes some colors names like *ak, kara, al, kök, sarıg, yaşıl* and it shows even at that time Tukic language was progressed by having many colors' names. On this reason, inscriptions are important to show the colors' names of the era. On the other hand there are some names which have been discussed whether they are colors' name or not. One of these words is *azman*. This word is used twice in the inscriptions and each time it was used in front of *at (horse)*. In this work *az* which is accepted it has relation with *azman* is examined to find their relation. This word's meaning –az- is given *mustela erminea, ermin* in the dictioniaries. By the time, Turkish people are inspired from this animal and they refer *az* as *yellow* so it is possible to see in some dictioniaries *az* (s>z) as yellow color. The word of azman is thought it is related to az. In this essay, we tried to show there is not only one "azman" with one meaning there are different meanings of azman but only one of them which refers color is used in Orkhon Inscriptions.

Keywords: Colors' Names, Orkhon Inscriptions, As, Az, Azman

Öz

Renk isimleri, dillerin söz varlığını oluşturmada ve dil kullanıcılarının dünyaya bakış açılarını yansıtmada önemlidirler. Dil kullanıcılarının renk ismi vermede esinlendikleri unsurlar, etkileşim içerisinde bulundukları unsurlardır ve bu unsurlar, genellikle doğa unsurlarıdır. Sekizinci yüzyılda yazılmış olan Orhun Yazıtlarında *ak, kara, al, kök, sarıg, yaşıl* gibi ana renklerin varlığı henüz o dönemde dahi Türkçenin renk isimleri bakımından geniş bir yelpazeye sahip olduğunu gösterir. Yazıtların dönemin renk isimlerini ortaya koyması bakımından önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında yazıtlarda bazı ara renkleri ifade ettiği düşünülen ancak araştırmacılar tarafından renk ismi olup olmadığı konusunda uzlaşıya varılamayan bazı sözcükler vardır. Bunlardan biri de "azman" sözcüğüdür. Bu sözcük, yazıtlarda iki defa geçmektedir ve her ikisinde de "at" sözcüğünün önünde kullanılmaktadır. Ancak sözcüğün kökenine ve anlamına dair muhtelif yazılarda birbirinden farklı etimoloji denemesi ile birlikte birbirinden farklı anlamlandırmalar

[1] 16-18 Ekim 2019 tarihlerinde Samsun'da düzenlenen "XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe" adlı sempozyumda sunulan tebliğin genişletilerek makale hâline getirilmiş şeklidir.

[2] Arş. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, adem.bulut.1682@gmail.com

yapıldığı tespit edilmiştir. *Azman* sözcüğüyle bağlantılı olduğu düşünülen ve yine araştırmacılar tarafından sözcüğün kökenine dair farklı yorumlar bulunan "az" sözcüğünü de değinilmiştir. Bu sözcüğün anlamı sözlüklerde *kakum/hermelin* olarak verilmiştir. Ancak zamanla bu hayvandan esinlenerek renk ismi olarak kullanılmaya başlanan *sarı* renginin de sözcüğün anlamları arasına dâhil edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Nitekim kimi sözlüklerde *az* (s>z değişimi ile) sözcüğünün karşılığı olarak *sarı* anlamı verilmiştir. Yazıtlarda kullanılan "azman" sözcüğünün de bu sözcükten türemiş olması muhtemeldir.Bu çalışmada ise yapılan çalışmalarda belirtildiği gibi tek bir "azman" sözcüğünün kabulünün aksine birden fazla "azman" sözcüğü olduğu ve bunların her birinin farklı kökten geldiği ancak zamanla bunların farklı kökten geldikleri unutularak tek bir sözcük gibi kullanılmaya başlandıkları okuyucuya sunulmakla beraber yazıtlarda kullanılan *"azman"* sözcüğünün renk ifade etmesi gerektiği tanıklarla sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Renk İsimleri, Orhun Yazıtları, As, Az, Azman

GİRİŞ

Farsça cisimler tarafından yansılanan ışığın gözde oluşturduğu duyum (TS 2011: 1973) olarak tanımlanan renkler[3], dillerin söz varlığını saptamada önemli rol oynamaktadır. İnsanların dünyaya bakışını yansıtan renklerin zengin olması söz varlığına da etki etmekte ve tabii olarak her renge farklı bir isim verilmesi dilin anlatım olanaklarını zenginleştirmektedir.

Bayraktar, Berlin ve Kay'ın 1969 yılında yapmış oldukları çalışmada dilleri renkler bakımından sınıflandırdıklarını ve bu sınıflandırma sonucunda dilleri yedi ayrı tipe ayırdıklarını aktararak sınıflandırmayı kısaca aşağıdaki şekilde vermiştir:

1) Bütün dillerde kesin olarak beyaz ve siyah vardır.
2) Eğer bir dilde üç renk adı varsa yukarıdakilere ek olarak kırmızı rengi de vardır.
3) Bir dilde dört farklı renk adı varsa bir önceki gruba sarı veya yeşil renklerinden biri daha eklenir.
4) Bir dilde beş renk adı varsa bu kez hem yeşil hem de sarı renklerin ikisi de var demektir.
5) Bir dilde altı renk adı varsa dördüncü gruptaki renklere ek olarak mavi rengi de vardır.
6) Bir dilde yedi renk adı varsa beşinci gruptaki renklerin yanı sıra kahverengi de vardır.
7) Son olarak bir dilde sekiz renk adı varsa altıncı gruptaki renklere ek olarak mor, pembe, portakal rengi veya griden biri ya da bunların karışımından oluşmuş bir renk tonu vardır (Bayraktar 2013: 96).

Bayraktar, yukarıdaki sınıflamayı verdikten sonra Orhun Türkçesinde bulunan *kara, ak, al, sarıg* ve *kök* renklerinden hareketle Orhun Türkçesinin en azından dördüncü gruba dâhil edebileceğini Karahanlı Türkçesinde ise bunun ilerletilerek altıncı hatta yedinci gruba dâhil edilebileceğini ifade etmektedir (Bayraktar 2013: 96). Aslında bu ifade dâhi bize Türkçenin daha sekizinci yüzyılda ne kadar köklü bir dil olduğunu göstermektedir.

[3] Eminoğlu, "renk" sözcüğünün İslamiyet ile birlikte Farsçadan Türkçeye geçtiğini vurgulamaktadır (Eminoğlu, 2014: 2). Bunun yanında Eminoğlu "renk" sözcüğüne karşılık olarak Türkçede kullanılan herhangi bir sözcüğün olmadığını belirtir. Bu konu hakkındaki ayrıntılı bilgi için bk. Eminoğlu, H. 2011, *Türkçede Renkler, Sayılar ve Nitelikleri*, III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu (16-18 Aralık 2010), İzmir, s. 360-368. Küçük ise, "renk" sözcüğünün Eski Türkçe Dönemi'nde yazıtlarda *"öŋ"* sözcüğü ile karşılandığını vurgular (Küçük, 2010: 559). Meninski ise, Türkçede kullanılan *"enlü"(en<lü) sözcüğünün beniz, ten rengi anlamında kullanmaktadır* (Meninski 2000: 358). Tarama Sözlüğünde ise, *"en"* sözcüğü için verilen karşılık *"renk, beniz rengi"*dir (Dilçin 1983: 83).

Zamanla artan renk isimleri ile birlikte Türklerin kavram alanı genişlemiş ve dünyaya bakış açıları daha da genişlemiştir.

Türkler, doğada ayırt edebildikleri her renk tonuna farklı bir isim vermişlerdir. Türklerin renk ismi vermede esinlendikleri unsurları ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

1) Yiyecek/içecekler
2) Bitki ve hayvanlar
3) Madenler
4) Hastalık adları
5) Zaman
6) Nesneler
7) Özel adlar
8) Gök ve hava olayları ile ilgili adlar
9) Dinî kavramlar
10) Coğrafi kavramlar
11) Kimyasal maddelerle ilgili adlar
12) Tabiatla ilgili adlar
13) Organ adları
14) Meslekler (Küçük 2010: 158-173).

Türklerin renk dünyasını ana hatları ile belirlemeye çalıştıktan sonra Türkler için yine renkler kadar önemli ve renklerle alakalı bir başka konu olan "at kültü" ne yer vermek konunun daha iyi anlaşılması için önemli olacaktır. Türk halk ürünlerinde at kültünü araştıran Caferoğlu'nun *"Türk eposlarında, bahadırın en sadık arkadaşı, zaferinin ortağı, akıl hocası, sahibini muhakkak ölümlerden kurtaran ve sahibi kadar cesur ve kahraman bir unsurdur."* (Caferoğlu 1953: 201) tanımı, atların Türkler için ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Aynı çalışmada Caferoğlu, atların ilahî bir varlık olarak algılandıklarını ve sahipleri gibi birer isim aldıklarını ve bu isim almaların tıpkı sahiplerinde olduğu gibi önemli bir olaydan sonra gerçekleştiğini ifade eder (Caferoğlu 1953: 201/204). Tarihi metinlere bakıldığında ise atların genellikle belirli vasıflarından dolayı bazı isimleri aldığını tespit eden Eminoğlu, at isimleri ile ilgili şu sınıflandırmayı yapar:

1) Donlarına göre
2) Nişanelerine göre
3) Kullanıldıkları iş türlerine göre
4) Atın yürüyüş biçimlerine göre
5) Atların huylarına göre
6) Atların yaşlarına göre
7) Atın vücudundaki en küçük uzvuna kadar belirlenmiş fizikî özelliklerine göre (Eminoğlu 2013: 1374-1375).

Orhun Yazıtlarında toplamda on sekiz defa "at" sözcüğü geçmektedir (Aydın 2014: 51-157) (Bu sayıya "*atlıg*", *ak* ve *adgır* "aygır" sözcüklerinin kullanım sayıları eklediğinde sayı daha da artmaktadır.). Bunlardan on bir tanesini (Alyılmaz 1996: 159-162) renklerden hareketle atlara verilmiş isimler oluşturmaktadır. Bu isimlerden iki tanesi ise, araştırmacılar arasında uzun süre tartışılmış olan ve hala bir çözüme kavuşturulmamış olan "az" ve özellikle "azman" sözcüklerinin kullanılmış oldukları atların renklerini ifade eden sözcüklerdir. Bu sözcüklerin renk mi ifade ettiği ya da özel isim mi oldukları araştırmacılar tarafından çeşitli vesilelerle tartışılmıştır. Bu tartışmaya geçmeden önce

"azman" ve "az" sözcüklerinin Kül Tigin Abidesi'nde geçtikleri yerler, yapılmış diğer okuma çalışmaları ile birlikte aşağıda verilmiştir:

Kül tigin azman akıg binip oplayu tegdi (KT K5).[4]
Kül tigin azman akıg binip tegdi (KT K6) (Tekin 2010: 37).[5]

Konu ile alakalı bir diğer sözcük olan "az" da yine diğer okuma çalışmaları ile birlikte aşağıda verilmiştir:

Kül tigin az yagızin binip oplayu tegip bir erig sançdı (KT K5). [6]
Kül tigin az yağızın binip tegdi (KT K8) (Tekin 2010: 38).[7]

Araştırmacıların okuma denemelerinden hareketle "*azman*" sözcüğüne (Tüm okuma çalışmaları araştırmacıların kaynaklarında olduğu şekliyle verilmiştir.) araştırmacıların vermiş oldukları anlamlar, çözümlenmeye çalışıldığında Orkun ve Ergin'in Kül Tigin'in kullandığı atın özel adı olarak kabul ettiklerini görürüz (Sağol, 1995: 127). Tekin ise, A Grammar of Orkhon Turkic isimli eserinde +mAn isimden isim yapma ekini açıkladığı bölümde sözcüğe "yellowish/sarımtırak" anlamını verirken açıklamanın sonuna (?) işaretini koymayı ihmal etmez. Ayrıca Tekin, sözcüğün *as/az (ermine)* yani *"as, kakım"* (Tekin, 1967: 106) sözcüğünden türediğini ihtiyatla vermekte ve kitabının daha sonraki baskısında bu görüşünden vazgeçmiş ve eki anlattığı bölümde "azman" örneğini kaldırmayı tercih etmiştir (Tekin, 2003: 84). Ancak Tekin, Orhon Yazıtları isimli eserinin sözlük bölümünde ise "azman" maddesinin karşılığı olarak "sarımtırak (?)" anlamını verir (Tekin, 2010: 125). Thomsen da sözcüğü, atın özel adı olarak kabul eder (Thomsen, 2011: 156-157). Şemsettin Sami ise, "iri, azgın" anlamlarını vererek günümüz Türkçesine aktarmayı uygun görmüştür (Sami, 2013: 98-99). Aydın'ın okuma denemesine bakıldığında da araştırmacının sözcüğü, atın özel adı olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır (Aydın, 2014: 71-72).

Sözcüğün sözlüklerde yer alan anlamlarını vermeden ve sözcüğün kökeni ile ilgili etimoloji denemesi yapmadan önce bu konuda araştırmacıların düşünceleri aşağıda sıralanmıştır:

Aalto, "*Kül tegin azman aqıy binip oplayu tägdi. (Kültegin azman beyaz atına binerek hücum etti.) cümlesindeki azman adının eski Hintçe ajma: career, march, road, course, train (geçiş, yol, sefer <at için>) ve ajman: Lat. Agmen ile bağlantısının olmaması mümkün değildir."* dedikten sonra Thomsen'in sözcüğü "*Beş ya da altı yaşındaki iğdiş edilmiş at."* ve Vambery'nin de Farsça "asman (taş veya gökyüzü" olarak anlamlandırdığını ifade eder.

---

[4] *Kül tigⁱn ᵃzmᵃn ᵃqʲy binⁱp oplᵃju tᵈgdi* (Thomsen 2011: 156); *kül tiğin ᵃzmᵃn ᵃkⁱg binⁱp oplᵃyu tᵉğdi* (Orkun 2011: 48); *Kül tigin Azman akın binip oplayu tegdi* (Sami 2013: 98); *Kül Tigin Azman akıġ binip oplayu tegdi* (Ergin 2011: 25); *köl tégin azman akıg binip oplayu tegdi* (Aydın 2014: 71).

[5] *Kül tigⁱn ᵃzmᵃn ᵃqʲy binⁱp tᵈgdi sᵃnçdy* (Thomsen 2011: 156); *kül tiğin ᵃzmᵃn ᵃkⁱg binⁱp tᵉğdi sᵃnçdı* (Orkun 2011: 48); *Kül tigin Azman akın binip tegdi* (Sami 2013: 99); *Kül Tigin Azman akıġ binip tegdi sançdı* (Ergin 2011: 25); *köl tégin azman akıg binip tegdi sançdı* (Aydın 2014: 72).

[6] *Kül-tigin ᵃz jᵃyʲzyn binⁱp oplᵃju tᵈgip bir ᵈrⁱg sᵃnçdı* (Thomsen 2011: 157); *kül tiğin ᵃz yᵃgⁱzın binⁱp oplᵃyu tᵉğⁱp bir ᵉrⁱğ sᵃnçdı* (Orkun 2011: 49); *kül tigin az yağızın binip oplayu tegip bir erig sançdı* (Sami 2013: 99); *kül tigin az yağızın binip oplayu tegip bir erig sançdı* (Ergin 2011: 27); *köl tégin az yağızın binip oplayu tegip bir erig sançdı* (Aydın 2014: 72).

[7] *Kül-tigin ᵃz jᵃyʲzyn binⁱp tᵈgdi* (Thomsen 2011: 157); *kül tiğin ᵃz yᵃgⁱzın binⁱp tᵉğᵈⁱ* (Orkun 2011: 50); *kül tigin az yağızın binip tegdi* (Sami 2013: 99);); *kül tigin az yağızın binip tegdi* (Ergin 2011: 27); *köl tégin az yağızın binip tegdi* (Aydın 2014: 72).

Ayrıca Vambery'nin "asman" sözcüğünü Sibirya'nın Ruslarca işgali esnasındaki "Asmanek" kişi adıyla ilişkilendirmesinin imkânsız olduğunu vurgular (Aalto, 2000: 455).

Clauson, "azma" maddesinde sözcüğün "az-" fiil kökünden türediğini Kaşgari'yi tanık göstererek verir. Ayrıca "azman" sözcüğünü de bu sözcüğün 14. yüzyılda Kıpçaklardaki devamı olduğunu ifade eder. Azman sözcüğünün anlamı olarak da "iğdiş edilmiş aşırı gelişmiş at" ifadesini vermektedir (Clauson, 1972: 288).

Tietze, *"azman"* maddesinde "normalden daha iri, aşırı büyüklükte hayvan ve insan" anlamını verirken sözcüğün kökeni olarak da "az-" fiilini gösterir ve fiilden isim yapma eki –mAn eki ile türediğini ifade eder (Tietze, 2002: 250).

Sağol, sözcüğün "as, kakım" ile ilişkilendirilmesinin güç olduğunu düşünürken yapmış olduğu araştırmalardan hareketle bu sözcüğün üç farklı şekilde oluşmuş olabileceğini vurgular. Sağol'a göre *azman* sözcüğü;

1) Kitabü'l İdrâk'te geçen "az" sözcüğüne +mAn ekinin eklenmesiyle,
2) az- fiiline –mAn ekinin eklenmesiyle,
3) Az adlı kavme ait olan anlamına gelir (Togan'ın "Azlar tarafından yetiştirilmiş" ifadesinden hareketle). Ancak Sağol, çalışmasında azman sözcüğünü at donu olarak vermekten kaçınmıştır (Sağol, 1995: 127-128).

Çetin ise, bu konu hakkında araştırmacıların görüşünü vermekle yetinmiş ve bu konu hakkında herhangi bir kesin yargıya varmamıştır (Çetin, 2008: 136-137).

Eren, Sırça Köşk'te isimli eserinde *"azman"* için *"enenmiş erkek koyun"* anlamını vererek "*azman mazman"* biçiminde kullanılan ikilemedeki "*mazman"* sözcüğünün de "*azman"* sözcüğünden türediğini ve yerel ağızlarda *"enenmiş erkek koyun"* anlamında kullanıldığını belirtir (Eren 2010: 256). Öztürk, "iğdiş edilmiş at" anlamını vermektedir (Öztürk 2015: 114). Eminoğlu, "sarımtırak" anlamını vermekle yetinmiştir (Eminoğlu, 2013: 1381).

Caferoğlu, azman sözcüğünün doğrudan atın ismi olduğunu ve bunun sağlam bir etimolojiye dayandırmanın zor olduğunu ifade eder (Caferoğlu, 1953: 204). Küçük, Caferoğlu, Aalto ve Thomsen'in görüşlerini vermekle yetinmiş ve at donlarını tasnif ettiği çalışmada *azman* sözcüğünü sarı renkli at donu olarak değerlendirmiştir (Küçük, 2009: 1833/1843). Kaymaz ise sözcüğü "sarımtırak" olarak anlamlandırır (Kaymaz, 1997: 251). User, *azman* sözcüğünü "Hayvanlara ait Niteleme Adları" başlığı altında" "iğdiş (at)" anlamı ile niteleme adı olarak değerlendirir (User, 2009: 154). Gabain, "iğdiş at" anlamını vermektedir (Gabain, 2007: 263). DLT çevirisinde yer alan "azma" maddesine karşılık olarak "taşağının derisi yarıldığı için aşamayan koç." anlamı verilmiştir (Atalay, 1986: 57; Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 568; Dankoff ve Kelly, 1985: 18).

Şirin, azman sözcüğü için şu açıklamayı yapmaktadır:

> *Az- "yolunu kaybetmek, yoldan sapmak" fiilinden fiilden isim yapım eki –mAn ile türetilmiştir. Sözcük başlangıçta "yolundan sapmış" ardından "türünden ayrılmış" anlamı taşımış olabilir. Bunu DLT'de kayıtlı az- fiilinden türeyen azma "melez" sözcüğü destekler. Azman sözcüğünün Türkiye Türkçesi ağızlarında "enenmiş iğdiş edilmiş koç, keçi" "iğdiş edildiği enendiği hâlde erkekliğini kaybetmeyen keçi, koç, boğa", "doğuştan tek hüsyeli hayvan" gibi anlamları bulunmaktadır. Türkiye Türkçesi azmanın ilk anlamı "aşırı gelişmiş", ikinci anlamı ise, "azma, melez"dir* (Şirin 2015: 292).

Paçacıoğlu, "azma" maddesinde "taşağının derisi yarıldığı için aşamayan koç" karşılığını vermiştir (Paçacıoğlu, 2006: 54).

Kâmûs-i Türkî'de ise, "azman" sözcüğü "1. Cins ve nev'inin icabından ziyade büyümüş, pek iri: azman koç. 2. Muhtelif cins iki hayvandan doğma melez: Van azmanı bir kedi." olarak anlamlandırılmıştır (Sami, 1900: 32).

Türkisch-Arabisch-Persisches Handwöerterbuch:
Azman: enorme (kocaman) (Zenker, 1866: 34).

Redhouse Sözlüğü'nde "azman" maddesinde "1. Enormous, overgrown; an extra large spoecimen. 2. Hybrid. 3. prov. Castrated (animal). 4. Heavy log. (Redhouse, 1998: 112).
Bayat'ın *Orta Türkçe Sözlük* isimli eserinde "azman" maddesine "1. Azmış, iri yarı; 2. Yaşlı iken enetilmiş at." anlamı verilmiştir (Bayat, 2008: 42).

Genel olarak araştırmacıların tanımlarından hareketle "azman" sözcüğüne verilen anlamları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1) Azgın, aşırı gelişmiş, olağandan büyük.
2) Sarımtırak (renkli at).
3) Üç ya da dört yaşında iğdiş edilmiş hayvan (keçi ya da koç).
4) Az kavmi tarafından yetiştirilmiş olan ya da Az kavmi ile ilgili olan.

Yukarıda sıralanan dört maddeyi açıklamadan ve sözcüğün kökeni üzerine tartışmaya başlamadan önce sözcüğün -Tarihi lehçelerdeki anlamları yukarıda sıralanmıştır.- modern lehçelere ait sözlüklerde hangi anlamda kullanıldığına bakmak sözcüğün kökeni üzerine yapılacak olan tartışmanın anlaşılması adına daha faydalı olacaktır.

Türkçe Sözlük:
Azman: sf. 1. Aşırı gelişmiş. 2. a. Kerestelik tomruk (2011: 217).

Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü:
1) Beş yaşında geçmiş davar.
2) İğdiş edildiği enendiği hâlde erkekliğini kaybetmeyen keçi, koç, boğa.
3) Doğuştan tek hüsyeli boğa.
4) Enenmiş, iğdiş edilmiş koç, keçi.
5) Damızlık olarak ayrılmış keçi, davar.
6) Erkek hindi.
7) Boğa, dört yaşını geçmemiş boğa.
8) Av köpeği.
9) Mevsiminden önce doğan kuzu, oğlak.
10) 3-4 yaşında dişi davar, keçi.
11) Dört yaşında sığır (http://www.tdk.gov.tr/ 17.06.2016/ 15.43).

*Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*nde ise;
Azman: Türkçe azmak'tan az-man/az-man "olağandan çok daha büyük bir duruma gelen, yapı işlerinde kullanılan büyük tomruk, kocalıp döl gücü azalan boğa, burulmamış hayvan, enenmiş keçe, teke, üç yaşında erkek koyun… (Eyüboğlu 1995: 60).

Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözlerin Köken Bilgisi Sözlüğü;
Azman: Çok gelişmiş
= O. T. Azma

<Moğ. asaman (iğdiş)
/ azman (Krm.) azban (Kzk.) aspan (Soy.) (Gülensoy 2011: 98).

Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü;
Azman: İğdiş edilmiş teke, üç yaşında teke (Tavkul 2000: 107).

Kıpçak Türkçesi Sözlüğü;
Azman: (I) azmış, iri yarı (krş.arman), (II) yaşlı iken enetilmiş at (Toparlı 2014: 20).

Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü;
Azman: (I) Azman, azgın. (II) İki cins hayvanın çiftleştirilmesiyle doğan hayvan (Öner 2009: 32).

Kumuk Türkçesi Sözlüğü;
Azman: (I) zayıf, kuvvetsiz güçsüz, çelimsiz. (II) İlletli, hastalıklı, marazlı (Pekacar 2011: 56).

Türkçe-Tatarca Sözlük;
Azman: azman, tumran (Ehmetyanov 2014: 45).

Kırgız Sözlüğü;
Asman: I, büyüdükten sonra iğdiş edilmiş olan öküz (Yudahin 2011: 52).

Örnekli Hakasça- Türkçe Sözlük;
Aspan: I Yarı iğdiş edilmiş hayvan. 2. Hadım. 3. Hadım (Arıkoğlu 2005: 53).

Azerbaycan Dialektoloji Lügati;
Azman: I iri, çox böyük, əhəng.
Azman: II 1. Altıillik “qoyun” 2. Dördillik “qoyun” 3. Qocalmış “qoyun, keçi” (Şiraliyev ve İslamov 1999: 24).

Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü;
Azban: Kısırlaştırılmış olan hayvan (Koç vd 2003: 28).

Bu aşamadan sonra yukarıda araştırmacıların görüşlerinden hareketle varılan 4 maddelik yargılar açıklanmaya çalışıldığında;
Öncelikle kavim adı olan Az sözcüğü ile başlamak gerekir. Clauson’un sözlüğünde yer alan “az” maddesinde Clauson, sözcüğün üç anlamı olduğunu ifade eder. Clauson’a göre, “az”;

1) Miktar olarak az.
2) Arzu (Orta İranca).
3) Kavim adı.

Clasuon, “az”ı kavim adı olarak kabul ederken bunun sadece Orhun Yazıtlarında geçtiğini ve başka hiçbir yerde geçmediğini ifade eder. Ayrıca “az yağızı” ifadesini ise, “ the bay horse (taken) from the Az” yani “Az kavminden alınmış at.” şeklinde anlamlandırmıştır (Clauson 1972: 276-277). Bunun dışında “az”ı kavim ile ilişkilendiren bir başka isim, Z. V. Togan’dır. Yukarıda da belirtildiği gibi, Sağol’dan yapılan alıntılamada, Sağol, Togan’ın sözcüğü, Az kavmi ile ya da Az kavmi tarafından yetiştirilen at anlamıyla ilişkilendirmiştir. Nitekim Sağol, sözcüğün kökeni hakkında görüşleri sıralarken Togan’ın

vermiş olduğu bilgiyi de aktarır (Sağol, 1995: 127-128). Ancak Clauson'un da belirttiği gibi, yazıtlardan başka bir yerde geçmeyen- kavim adı olarak- isme şüpheyle yaklaşmak gerekir. Yine Clauson, sözlüğünde; *"Az the name of a tribe, which occurs only in Türkü, and has not always been recognized. The passages in which it occurs are....."* yani "Yazıtlarda geçen kavim adı ancak hiçbir zaman görülmemiştir..." diyerek sözcüğün yazıtlarda geçtiği bölümlerden alıntılama yapar (Clauson, 1973: 276-277). Ayrıca *Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları* isimli çalışmasında da Taşağıl, "Az'lar" başlığı altında Az kavmini açıklarken kavim hakkında verdiği bilgilerin tamamını Kül Tigin ve Tonyukuk Yazıtlarına dayandırmakta ve bununla ilgili başka bir kaynak göstermemektedir (Taşağıl, 2004: 50). Ölmez, *Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Öğeler (2)* isimli çalışmasında "az" sözcüğünü açıklarken Thomsen'in "Kögmen dağları halkı, bağlı olduğu ulus bilinmiyor" ifadesini aktardıktan sonra "az" kavim adının yabancı kökenli olması gerektiğini ifade eder; ancak sözcüğün kökeni hakkında herhangi bir görüş beyan etmez (Ölmez, 1997: 1).

Azman sözcüğünü "az-" fiil köküne fiilden isim yapma eki olan –mAn ekinin getirilmesiyle ya da yine "az-" fiilinden türeyen "azma" sözcüğünün devamı olarak görüp aynı anlamda kullanan ve "İğdiş edilmiş koç, keçi", "İğdiş edildiği hâlde enendiği hâlde erkekliğini kaybetmemiş keçi, koç, boğa vb." ya da "Üç dört yaşında iğdiş edilmiş/enenmiş hayvan." gibi birbirine yakın anlamalara sahip olduğunu iddia eden görüş[8] yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu konuda ilk söylenmesi gereken şey, "az-" fiilinin ne tarihî lehçelerde ne de modern lehçelerde "iğdiş edilmek" veya "enenmek" ile ilgili bir anlamının bulunmadığıdır. Bu noktadan hareket edildiğinde bu görüşün kabul edilmesinin zorluğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye Türkçesinde ve diğer modern lehçelerde bulunan "azma" ve "azman" sözcüklerini bir kabul etmek ve bunları "az-" fiiline dayandırmak imkânsız görünmektedir. Clauson'un sözlüğünde verdiği açıklamadan hareketle Clauson, metinlerde "azma" sözcüğünün Kaşgari'den beri kullanıldığını ve "azman" sözcüğünün ise, 14. yüzyılda Kıpçak Türkçesi Döneminde "azma"nın devamı olarak ortaya çıktığını ifade eder. Bunun için de söylenebilecek ilk söz, Orhun Yazıtlarında 8. yüzyılda "azman" sözcüğü geçmektedir (Sözcüğün geçtiği satırlar daha önce yukarıda verilmiştir.). Orhun Yazıtlarını görmüş olan ve sözlüğünde *"Türkü"* diyerek yazıtları kasteden Clauson, bu sözcüğe yer vermemiştir. Bir diğer husus, eğer Clauson'un dediği gibi, sözcük ilk olarak "azma" biçiminde ortaya çıkmış ve 14. yüzyıl Kıpçak Türkçesi döneminde "azman" şeklinde görülmüşse "azman" sözcüğünün sonundaki "-n" sesinin/ ekinin nasıl açıklanması gerektiğidir? Çünkü denildiği gibi "az-" fiiline "-mA" fiilden isim yapma eki eklenerek "azma" sözcüğü türetilmişse bunun üzerine eklenebilecek iki ek vardır: bunlardan birincisi isimden isim yapma eki olan "+n" ekidir. Ancak bu ek, Eski Türkçe döneminde sadece *"bodun"* kelimesinde geçmektedir (Argunşah vd. 2011: 34). Bir diğer ek ise (olması muhtemel), vasıta hâl eki olan "+n" ekidir; ancak bu ekin de eklenmesi ile "İğdiş edilmiş/enenmiş hayvan vb." veya büyüklük bakımından "kocaman, iri yapılı" anlamının ortaya çıkması mümkün değildir. Lehçelerde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında görülen "azma" ve yazıtlarda at ismi önünde kullanılan "azman" sözcükleri birbirlerinden bağımsız sözcüklerdir. Muhtemelen zamanla bu sözcükler karıştırılmış ve "azma" ile "azman" (Kimi lehçelerde ikisinden biri her iki anlamda kullanılıyor.) tek bir sözcük olarak değerlendirilmiştir. Tietze de "az-" fiili ve –mAn fiilden isim yapma ekinin birleşmesi ile olduğunu ileri sürer (Tietze, 2002: 250).

[8] Bu sözcüklerin bir olarak değerlendiren kaynaklar için bk. Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* (1973: 289)*"azma"* maddesi, Nadeliyev vd. *Drevnetyurskni Slovar "azma"* ve *"azman"* maddeleri ve Gülensoy *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözlerin Köken Bilgisi Sözlüğü "azman"* maddesi. Ayrıca kimi modern lehçelere ait sözlüklerde "azman" maddesi bulunmazken "azma" maddesine yer verilmektedir ve bu sözcük için verilen anlam ise, "azman" için diğer sözlüklerde verilen anlam ile aynıdır.

Azman sözcüğüne verilen bir diğer anlam ise, "Üç dört yaşında iğdiş edilmiş/ enenmiş hayvan vb."dir. Bu görüşü savunan araştırmacılar da yine sözcüğünün kökenini "az-" fiiline bağlamaktadırlar. Bu anlamda ise, "iğdiş edilme" "enenme" anlamıyla birlikte hayvanın yaşını belirten bir dönem ifadesi vardır. Yukarıda "az-" fiilinin "iğdiş edilme" ve "enenme" ile herhangi bir bağlantısı olmadığı –ki buna rağmen "azma" sözcüğü lehçelerde ve ağızlarda "iğdiş edilme" ile ilgili kabul edilmiş- açıklanmıştır. Yine aynı fiilin yaş ya da bir dönemi ifade ettiği herhangi bir anlama rastlanmamıştır. Bu nedenle bu görüşün de geçerliliğini yitirdiği ya da yitirmesi gerektiği düşünülmektedir. Yani yazıtlarda kullanılan azman sözcüğü, hayvanın yaşı ile alakalı görünmemektedir.

Son olarak "azman" sözcüğünün "sarımtırak" olarak anlamlandırıldığı görüşe göre, "azman" sözcüğünün kökeni "az" (sarı) (Sağol, 1995: 127) sözcüğüne isimden isim yapma eki olan +mAn ekinin eklenmesiyle türemiş olduğudur. Talat Tekin, *A Grammar of Old Turkic* isimli eserinde isimden isim yapma eki olan +mAn'ın yapısını açıklarken verdiği "azman" sözcüğünün kökenini *"az/as" (Hermelin)* olarak gösterir (Tekin, 1967: 106). Tekin, bu kitabın daha sonraki baskılarında ihtiyatla verdiği etimolojiyi, kaldırır (Tekin, 2003: 84). Ancak Tekin'in vazgeçmiş olduğu bu görüş, diğer görüşlere nazaran kabul edilebilir tek görüş olarak görünüyor. Nitekim Tekin'in sözcüğün kökenini *"as" "Hermelin"* sözcüğüne dayandırması ve as>az (s>z) değişimiyle "az" olarak göstermesini Doerfer de *Türkische Und Mongolısche Elemente Im Neupersischen* isimli eserinin *"as "* maddesinde verir. Doerfer, "az" şeklinin nadir olarak görüldüğünü ve "s>z" değişiminin de çok erken bir dönemde gerçekleştiğini ifade eder (Doerfer, 1965: 57-58). Yazının ilk bölümünde Türklerin renk isimleri vermede esinlendikleri unsurlardan birinin de "bitki" ve "hayvan"lar olduğu belirtilmişti. Bu görüşü tanıklaması adına *"sincâbî (Kahverengi ile kurşun rengi arasında)", kuzgunî (Simsiyah)"* ve *"angudi (Angut kuşunun renginde)"* (Kaymaz 1997: 273) örnekleri verilebilir. Sansargillerden kahverengi ve beyaz renkli kürkü (tr.wikipedia.org/wiki/Kakım 20.07. 2016: 15.10) olan kakum/as denilen bu hayvanın isminin renk ismi olarak kullanılmaya başlanmış olması da muhtemeldir. Tekin ve Doerfer'in de belirtmiş oldukları gibi zaman içerisinde yaşanan ses değişimi ile sözcük "az" biçimini kazanmış görünüyor. İlk defa "az" sözcüğünün "sarı" renk anlamıyla geçtiği kaynak, Kitâbü'l İdrâk'tir. Caferoğlu tarafından basılan 1931 yayınında Arap harfli metin bölümünde yer alan "az" maddesine, *"el-āṣfar" "sarı"* anlamı verilmiştir (Caferoğlu, 1931: 12). Ayrıca "az" sözcüğü, renk isimleri ile birlikte kullanılarak ara renk tonlarını ifade eden yeni isimler türetir. Ancak bu kullanımları örneklendirmeden önce Gülensoy'un "azman" sözcüğünün kökeni hakkında verdiği bilgiye değinmek gerekir. Gülensoy, "azman" sözcüğü için köken olarak Moğolcadaki "asaman" sözcüğünü gösterir (Gülensoy, 2011: 98). Moğolcadaki bu sözcüğe bakıldığında *"asaman" "Monorşit, yalnızca tek taşağı olan; olgunlaştıktan sonra hadım edilen hayvan; boyun eğmeyen, başıboş, bozulmuş, düzensiz."* (Lessıng, 2003: 89). Ancak bu sözcüğün ya da Moğolcadaki *"az" "şans, baht, talih…"* (Lessıng, 2003: 97) sözcüğünün renk anlamı ile herhangi bir bağlantısı yoktur. Sorulması gereken bir diğer soru, Gülensoy'un ifade ettiği gibi "azman" sözcüğünün kökeni, "asaman"[9] ise bu sözcüğün Moğolcadaki "iğdiş edilmiş hayvan" anlamının yanında "sarımtırak" anlamını nasıl kazandığıdır? Bunun cevabı olarak da "azman" sözcüğünün kökenini "az" "braunes/kahverengi" (Tekin 1967: 106) "yellow (of horse hair)/ sarı renkli at" (Tekin 1967: 306) sözcüğüne bağlama düşüncesi, daha muhtemel görünüyor. Ayrıca Dankoff ve Abik yapmış oldukları çalışmalarda "az" sözcüğünü "örüng"

[9] Buna göre, "asaman" sözcüğü Türkçeye geçerken s>z değişimi (Doerfer, 1963: 52) ile birlikte Türkçede nadir olarak da görünse geniş orta hece düşmesine (Tseng, 2002: 23-25) *"balla<balilar<balalar (Emet, 2008: 217), yalgız<yalguz<yalanuz (Güner 2013: 85), iltür-<ilet- (Tseng, 2002: 207), üzre<üzere (Tseng 2002: 236)"* uğrayarak "azman" biçimini almıştır. Ancak bu kelimenin renk anlamı ifade etmesi mümkün görünmüyor.

ile birlikte değerlendirip "beyaz" anlamını vermişlerdir. Dankoff, *Wisdom of Royal Glory (Kutadgu Bilig) A Turko-Islamic Mirror for Princes* adlı çalışmasında Kutadgu Bilig'in seksen dördüncü beyiti (Arat'ın numaralandırmasına göre) hakkında "*I was a mournful widow, but now I have doffed my widow's weeds and donned a gown of white ermine"* açıklamasını verir. Buradaki "white ermine" açıklamasından da anlaşılacağı üzere Dankoff "örüng" ve "as" sözcüklerini "beyaz ermine" olarak değerlendirir (Dankoff 1983: 42). Abik ise, Kutadgu Bilig'de Hayvan Adları adlı çalışmasının "kürk hayvanları" bölümünde ele aldığı "as"ı kakım kürkü" olarak değerlendirir (Abik, 2009: 15) . Kutadgu Bilig'de seksen dördüncü beyitin ikinci (bu tul tonı suçlup örüng kedtim as) mısraına bakıldığında da "örüng" ve "as" kelimelerini birlikte kullanıp "beyaz" anlamını vermek mümkündür. Çünkü as ya da diğer adıyla kakımların kürkü kış ayında tamamen beyaz rengine bürünmektedir (https://tr.wikipedia.org/wiki/ 17.08.2016; 15:52). Beyitin ikinci mısraında da dul, dulluk donunu çıkarıp beyaz olan kürkünü giymektedir yani kederli hâlinden mutluluğa, aydınlığa kavuşmaktadır. Bunu Dankoff'un yukarıda verilmiş açıklamasında da bulmak mümkündür. Dankoff, açıklamasında "*I was a mournful widow, but now I have doffed my widow's weeds and donned a gown of white ermine"* geçen ifade yas tutan birinin yas elbisesini çıkarıp mutluluğa kavuştuğunu ifade eder (Dankoff, 1983: 42). As/z sözcüğünün sözlüklerdeki anlamı ile bunun ara renk tonu oluşturmak için birlikte kullanıldığı renk adlarına bakıldığında ise;

Meninski Sözlüğünde:
As: kakum (Meninski 2000: 168).

Redhouse Sözlüğünde:
As: weasel; ermine (gelincik, ermin) (Redhouse 1988: 77).

Clauson'un Sözlüğünde:
As: Ermine (Kakum) (Clauson 1972: 240).

DLT tercümesi:
Az: Ars, as, kakım (Atalay 1986: 80; Ercilasun/ Akkoyunlu 2014: 567; Dankoff/ Kelly 1985: 40).

Türkçe Sözlük'te:
As (I): a. hay. B. Kakım (2011: 160).

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat:
Âs: Kakum denilen hayvan (Devellioğlu, 2008: 41).

Kâmus-i Türkî:
Âs: (Kakum (Sami, 1900: 33).

Yeni Tarama Sözlüğü:
As (T) [ars]: Gelincik denilen hayvan (Dilçin, 1983: 14).

Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü:
As: çok değerli postu için avlanan bir hayvan, kakım (Eren, 1999: 20).

Hakasça-Türkçe Sözlük:
As: As, gelincik (Naskali 2007: 52).

Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük:

As: As, gelincik (Arıkoğlu, 2005: 42).

Kırgız Sözlüğü:
As: (arıs) (Yudahin, 2011: 50).

Kıpçak Türkçesi Sözlüğü:
As: Gelincik (Toparlı vd. 2014: 13).

Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü:
As: As, kakım (Öner 2009: 28).

Kumuk Türkçesi Sözlüğü:
As: Gelincik (Pekacar, 2011: 42).

Türkçe-Tatarca Sözlük:
As: as (Ehmetyanov, 2014: 37).

Güney Sibirya Altay Türkçesi Ağızları:
As: as (Dilek, 2015: 351).

Tuwinischer Wortschatz:
As: I. As, kakım II. Hermelin (Ölmez, 2007: 79).

Tarihi metinlerde geçen "as/z" ve "azman" sözcüklerinin hangi anlamda kullanıldığında bakıldığında ise;
Kutb'un husrav u Şîrîn'i:
As: kürkünden faydalanılan bir hayvan (Demirci ve Karslı, 2014: 48).

Kısasü'l Enbiya:
As: as, kürkünden yararlanılan hayvan (Ata, 1997: 36).

Şiban Han Divanı'nda:
As: gelincik denilen hayvan (Karasoy, 1998: 350).

Lutfî Divanı'nda:
As: kakum (Karaağaç, 1997: 353).

Revnak-ı Bustan:
Azman: Azman, benzerlerinden daha gelişkin (Önler 2000: 67).
Yukarıda "as/z" kelimesinin sözlüklerdeki anlamları verildikten sonra şimdi de aynı sözcüğün renk adlarıyla birlikte kullanılarak ara renk tonunu ifade ettiği tanıklar verilecektir.

Orhun Yazıtları'nda:
Kül tigin *az yagızin* binip oplayu tegip bir erig sançdı (KT K5).
Kül tigin *az yağızın* binip tegdi (KT K8) (Tekin, 2010: 38).

Kitâbü'l İdrâk'te:
Ak az: Beyaz ile karışık sarı (Caferoğlu, 1931: 17).
El-İdrâk Haşiyesi:
Ak as: As dedikleri derisi makbul hayvanın ak renklisi ki (kakum) derler (İzbudak 1989: 5).

Baytaratü'l Vâzıh'ta ise:

Az: Sarı renkli at (Ağar, 1986: 128).

Türkçede Renkler Sözlüğü:

Az: Sarı (at donu). Sarı renkli at donu
Az ak: Ağımsı, beyazımsı
Az beyaz: Ağcarak, beyaz gelen (Eminoğlu, 2014: 71).
Az esmer: Esmer, esmerce, esmerimsi.
Az kızıl: Kızılca, kızılgelen.
Az koyu kırmızı: Aşı boyası[10].
Az mavi: Mavi
Az yağız: Yağız at veya sarı renkli at, yağız, kara, kızıl ile kara arası renk, sarımtırak yağız donlu at (Eminoğlu, 2014: 72).

Yukarıda da görüldüğü gibi "az" sözcüğü, diğer renk adlarıyla birleşerek ara tonu ifade etmek için kullanılmaktadır. Bunun en açık örneğini Sağol'un yapmış olduğu çalışmada *"yağız"* at donunun tonlarını sınıflandırmada kullandığı *"az yağız"* ve *"kara yağız"* sözcüklerinde görülür (Sağol 1995: 142). Kitâbü'l İdrâk'te "kara yağız" ifadesi için, *"Siyah renkli ve çoğunlukla yağız, kara ile birlikte kullanılır az da olsa yağız at olarak kullanılır"* (Caferoğlu 1931: 69) anlamı verilmiştir. Atalay'ın DLT tercümesinde de *"yağız"* maddesinde *"yağız at"* karşılığı verilmektedir (Atalay 1986: 10). Sağol, *"yağız at"* ifadesi için ise, *"Sadece Orhun Abideleri'nde karşımıza çıkan şeklin sarımtırak yağız donlu (at) ı gösterdiğini ileri sürebiliriz."* açıklamasını yapmaktadır (Sağol 1995: 142).

SONUÇ

Sonuç olarak Türklerin renk ismi vermede doğadan esinlendikleri ve zamanla etkileşime geçtikleri unsurların sayısının artmasıyla fark edilen ara renk tonları için yeni tanıştıkları maddelerden hareketle renk ismi verdikleri belirlenmiştir.

Yazıtlarda yer alan azman sözcüğünün anlamlandırılması konusunda yaşanan tartışmanın aslında birbirinden farklı üç "azman" sözcüğünün var olduğunun kabul edilmesindense tek bir "azman" sözcüğü üzerinden yorum ve anlamlandırma çalışması yapılmasından kaynaklandığı anlaşılmıştır. Çünkü sözcüğe verilen anlamlara bakıldığında aslında temelde üç farklı anlam olduğu anlaşılmaktadır. Ancak zamanla bu anlamların hepsi farklı köklerden türeyen tek bir sözcüğe indirgenmiştir. Bu nedenle "azman" sözcüğünün asıl etimolojik sınıflandırması şu şekilde olmalıdır:

1) Azgın hayvanların enenmesi ya da iğdiş edilmesi ve bu nedenle aşamasını engellemek anlamı ile ilgili olan "azman" sözcüğü, Moğolcadan (asaman) Türkçeye geçmiş ödünçleme bir sözcüktür. Çünkü sözcük, Moğolcadaki anlamı aynı şekilde korumaktadır belirli ses değişimleri ile (s>z değişimi ve orta hece düşmesi) "azman" şeklinde kullanılmaktadır.

2) Boyut belirten ve olağandan büyük anlamıyla kullanılan "azman" sözcüğü ise, sözlüklerde yer alan "az-" "yoldan sapmak, aşırılık" fiiline fiilden isim yapma eki olan –mAn ekinin eklenmesiyle oluşturulan sözcüktür. Bu sözcük, zamanla mecaz anlam kazanarak olağandan büyük, aşırı gelişmiş şeklinde kullanılmaya başlanmıştır.

[10] Eminoğlu "aşı boyası"nın anlamı için "Duvar boyamakta müstamel kırmızı veya sarı toprak." olarak. Buradan da "az" ile "sarı" rengi arasındaki bağıntıya varmak mümkün gibi görünüyor (Eminoğlu, 2014: 67).

3) Son olarak "sarımtırak" anlamını veren "azman" sözcüğü ise, "as" kakum denilen hayvanın isminden esinlenerek zamanla yaşanan s>z değişimiyle "az" şeklini alan ve "sarı" renginin karşılığı olarak kullanılan sözcüğe +mAn isimden isim yapma ekinin eklenmesiyle oluşan sözcüktür. Kimi tarihî ve modern lehçelerde "az" sözcüğünün karşılığı olarak "kakum" anlamının verilmesi ve bu sözcüğün Türkçede hem "sarı" anlamıyla kullanılması hem de ara renk tonlarını ifade etmek için diğer renk isimleri ile birlikte kullanılması aslında sözcüğünün bir hayvandan etkilenerek renk ismi verildiğini göstermektedir. Yazıtlarda atlarla birlikte kullanılan sözcüğün de renk anlamıyla kullanılmış olması diğer anlamlara oranla daha olası görülmektedir. Çünkü "azman" sözcüğünün kökünü teşkil eden "az" sözcüğünün "az yağız" ve "az ak" gibi ifadelerde yer alması da "azman" sözcüğünün renk ismi olarak kullanılması gerektiği sonucuna ulaştırır. Bunun yanında "ak, adgır, at" gibi isimlerle oluşturulan niteleme sıfatlarının neredeyse tümü –ögsüz ak tamlaması hariç- adı geçen at ya da aygırın ton rengini ifade etmeye yöneliktir. Bu nedenle de "azman ak (sarımtırak rengine sahip at)" tamlamasının da atın rengini ifade eden bir niteleme sıfatı gibi değerlendirmek mümkün görünmektedir. Bu durumda da "azman" sözcüğünün renk ifade ettiğini söylemek daha kolay olacaktır.

Sözcüğün kökeninin "Az" kavmine dayandırılması hakkında müspet bir bilgi elde edilemediğinden bu konu hakkında kesin bir yargıya varabilmek şimdilik çok erken görülmektedir. Zamanla yapılacak antropolojik ve tarihsel çalışmalarla böyle bir kavmin tespit edilmesiyle bazı bilgiler yeniden değiştirilmeye muhtaç kalacaktır. Ancak daha önce belirtildiği gibi bu konu hakkında herhangi kesin bir yargıya varmak mümkün görünmüyor.

KAYNAKÇA

Aalto, P. (2000). Orhon Yazıtlarındaki at İsimleri üzerine (E, Aydın. Çev.) *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi,* 587, 453-457.

Abik, A. D. (2009). Kutadgu Bilig'de hayvan adları. Journal of Turkish Studies, 33, 1-32.

Ağar, M. E. (1986). *Baytaratü'l Vâzıh (İnceleme, Metin, İndeks*)(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akalın, Ş. (ed.). (2011). *Türkçe sözlük* (11. Baskı) Ankara: TDK.

Alyılmaz, C. (1996). Köktürk yazıtları ve Köktürk yazıtlarında atlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 155-163.

Argunşah, M. ve Yüksekkaya, G. S. (2011). *Karahanlıca Harezmce Kıpçakça dersleri* (2. Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları.

Arıkoğlu, E. (2005). *Örnekli Hakasça-Türkçe sözlük.* Ankara: Akçağ Yayınalrı.

Ata, A. (1997). *Kısasü'l Enbiya (Peygamber kıssaları).* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atalay, B. (1986) *Divanü Lûgati't Türk dizini ''endeks''.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atalay, B. (1986). *Divanü Lûgati't Türk tercümesi I.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aydın, E. (2014). *Orhun Yazıtları.* Konya: Kömen Yayınları.

Bayat, F. (2008). *Orta Türkçe sözlük.* İstanbul: Yalın Yayıncılık.

Bayraktar, N. (2013). Türkçede renk adlarıyla özel ad yapımı. *Journal of Language and Linguistics Studies,* 9(2), 95-114.

Caferoğlu, A. (1953). Türk onomastiğinde 'at' kültü. *Türkiyat Mecmuası, 10,* İstanbul.

Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth century Turkish*. Oxford, UK : Oxford Press.

Çetin, E. (2008). Kül Tigin yazıtı kuzey yüzü dokuzuncu satırda yer alan ögs(ü)z ak at üzerine. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 135-147.

Dankoff, R., Kelly, J., Ş. Tekin ve G. A. Tekin (Ed.). (1985). Conpedium of Turkic dialects part III. Cambridge, UK: Harvard University Press.

Dankoff, R. (Ed.). (1983). *Wisdom of Royal Glory (Kutadgu Bilig) a Turko-Islamic mirror for princes.* Chicago: The University of Chicago Press.
Demirci, Ü. Ö. ve Karslı, S. (2014). *Kutb'un Husrav u Şîrîn'i dizin.* İstanbul: Kesit Yayınları.
Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat* (25. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi.
Dilçin, C. (1983). *Yeni tarama sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Dilek, F. G. (2015). *Güney Sibirya Altay Türkçesi ağızları.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Doerfer, G. (1965a). *Türkische Und Mongolische elemente im Neupersischen* (Cilt 1). Wiesbaden, DE: Franz Steiner Verlag GMBH.
Doerfer, G. (1965b). Türkische Und Mongolische elemente im Neupersischen (Cilt 2). Wiesbaden, DE: Franz Steiner Verlag GMBH.
Ehmetyanov, F., Ganiev, F., Nurieva, F. ve Möhemmetdinov, R. (2014). *Türkçe-Tatarca sözlük.* Ankara: Türk Dil Kurumu..
Emet, E. (2008). *Doğu Türkistan Uygur ağızları.* Ankara: Türk Dil Kurumu.
Eminoğlu, H. (2010). Türkçede renkler, sayıları ve nitelikleri. İ. Yazar (Ed.), *III. Uluslararası dünya dili Türkçe sempozyumu* (s. 360-368)içinde. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
Eminoğlu, H. (2013). Tarihî lehçelerden günümüze at donları ve nişane adları. *Turkish Studies*, 8(9),1371-1412.
Eminoğlu, H. (2014). *Türkçede renkler sözlüğü.* Ankara: Gazi Kitabevi.
Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Dîvânu Lugâti't-Türk (Giriş-metin-çeviri-notlar-dizin).* Ankara: Türk Dil Kurumu.
Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü.* Ankara: Bizim-Büro Basımevi.
Eren, H. (2010). *Sırça Köşkte.* Ankara: Türk Dil Kurumu.
Ergin, M. (2009). *Dede Korkut 2: İndeks-gramer.* Ankara: Türk Dil Kurumu.
Ergin, M. (2011). *Orhun Abideleri.* İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
Eyüboğlu, İ. Z. (1991). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü.* İstanbul: Sosyal Yayınları.
Gabain, A. M. (2007). *Eski Türkçenin grameri* (5. Baskı). (M. Akalın, Çev.), Ankara: Türk Dil Kurumu.
Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesinde sözlerin köken bilgisi sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu.
Güner, G. (2013). *Kıpçak Türkçesi grameri.* Ankara: Kesit Yayınları.
Kakım. (t.y.). Vikipedi içinde. Erişim adresi (2016, 20 Eylül).: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kak%C4%B1m
İzbudak, V. (1989). *El-idrâk haşiyesi* (2. Baskı.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
Karaağaç, G. (1997). *Lutfî Divanı (Giriş-metin-dizin-tıpkıbasım*). Ankara: Türk Dil Kurumu.
Karasoy, Y. (1998). Şiban Hân Divânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım). Ankara: Türk Dil Kurumu.
Kaymaz, Z. (1997). Türkiye Türkçesi ve ağızlarında renk bildiren kelimelerin kullanılışı ve sistematiği. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 45, 251-341.
Koç, K., Bayniyazov, A. ve Başkapan, V. (2003). *Kazak Türkçesi -Türkiye Türkçesi sözlüğü.* Ankara: Akçağ Yayınları.
Küçük, S. (2010a). Tarihî Türk lehçelerinde renk adlandırmaları. *Turkish Studies,* 5/1, 556-577.
Küçük, S. (2010b). Türk lehçeleri sözlüklerinde somutlaştırma yoluyla yapılmış renk adları. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 1*(7).
Lessing, F. D. (2003). *Moğolca Türkçe sözlük* (G. Karaağaç, Çev.), Ankara: Türk Dil Kurumu.
Meninski, F. M. (2000). *Thesaurus linguarum orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae* (M. Ölmez, Çev.), İstanbul: Simurg Yayınları.

Naskali, E. G. (2007). *Hakasça-Türkçe sözlük.* Ankara: Türk Dil Kurumu.
Orkun, H. N. (2011). *Eski Türk yazıtları.* Ankara: Türk Dil Kurumu.
Ölmez, M. (1997). Eski Türk yazıtlarında yabancı öğeler (2). *Türk Dilleri Araştırmaları,* 7, 175-186.
Ölmez, M. (2007). *Tuwinischer wortchatz mit Altürkischen und Mongolischen parallelen*. Wiesbaden, DE: Harrassowitz Verlag.
Öner, M. (2009). *Kazan-Tatar Türkçesi sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu.
Önler, Z. (2000). *Revnak-ı Bustan.* Ankara: Türk Dil Kurumu.
Öztürk, R. (2015). *Köktürkçe el kitabı.* Konya: Palet Yayınları.
Paçacıoğlu, B. (2006) *8.-16. Yüzyıllar arasında Türkçenin sözcük dağarcığı*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
Pekacar, Ç. (2011). *Kumuk Türkçesi sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu.
Redhouse, S. J. (1998). Türkçe-İngilizce sözlük (17. Baskı). İstanbul: Sev Yayıncılık.
Sağol, G. (1995). Tarihi şivelerde at donları. E. Gürsoy-Naskali (Ed.), *Türk kültüründe at ve çağdaş atçılık* (s. 126-147) içinde. İstanbul: Resim Matbaacılık.
Sami, Ş. (1900). *Kâmûs-i Türkî.* İstanbul: Çağrı Yayınları.
Sami, Ş. (2013). *Orhun Abideleri.* Ankara: Akçağ Yayınları.
Şiraliyev, Ş. ve Islamov, M. I. (1999). *Azerbaycan diyalektoloji sözlüğü* (cilt I). Ankara: Türk Dil Kurumu.
User, H. Ş. (2009). *Köktürk ve Ötüken-Uygur kağanlığı söz varlığı incelemesi.* Konya: Kömen Yayınları.
Şirin, H. (2015). *Kül Tigin yazıtı notlar.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
Taşağıl, A. (2004). *Çin kaynaklarına göre Eski Türk boyları (M. Ö. III- M. S. X. asır).* Ankara: Türk Tarih Kurumu.
Tavkul, U. (2000). Karaçay-Malkar Türkçesi sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu.
Tekin, T. (1967). *A grammar of Orkhon Turkic.* Bloomington, US: Indiana Press.
Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi grameri.* İstanbul: Sanat Kitapevi.
Tekin, T. (2010). *Orhon Yazıtları.* Ankara: Türk Dil Kurumu.
Thomsen, V. (2011). *Orhon Yazıtları araştırmaları* (V. Kökten, Çev.), Ankara: Türk Dil Kurumu.
Toparlı, R. vd. (2014). Kıpçak Türkçesi sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Tsen, L. (2002). *Türkiye Türkçesinde orta hece düşmesi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Azman. (t. y). Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü içinde. Erişim adresi. (2016, 17 Haziran): http://www.tdk.gov.tr/
Yudahin, Y. K. ve Taymas, A. (2011). *Kırgız sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu.
Zenker, J. T. (1866). *Türkisch-Arabisch-Aersisches handwörterbuch*. Leipzig, DE: Tame Premier.